

Vrouwen ontwerpen hun eigen detentie

Over ontwerpworkshops in gevangenis
----- kwalitatief actieonderzoek
humane vrijheidsberoving
gender-verschil in strafuitvoering
gevangenis van Hasselt
gebruiker-architect

Vrouwen ontwerpen hun eigen detentie!

1

Kwalitatieve verwachtingen bij vrouwelijke gedetineerden omtrent humane vrijheidsberoving

— Van juli t.e.m. december 2015 werden ontwerpworkshops georganiseerd in de gevangenis van Hasselt. Vrouwelijke gedetineerden kwamen rond de ontwerptafel samen om na te denken over de vormgeving van een humane vrijheidsberoving.

— Gideon Boie en Fie Vandamme voeren vanuit BAVO onderzoek naar humane gevangenisarchitectuur. Het onderzoek gebeurt op eigen initiatief en geniet ondersteuning van de Faculteit Architectuur KU Leuven en de Vlaamse Gemeenschap.

In een reeks ontwerpworkshops kwam een groep gedetineerden uit de vrouwenafdeling in de gevangenis van Hasselt samen om na te denken over humane gevangenisarchitectuur. **Dagelijkse ruimte-ervaringen** in de gevangenis van Hasselt waren de grondstof om in samenspraak concrete visies uit te werken in schetsen, plannen, collages en maquettes. De inzet was het voorschrijven van een **architecturale en ruimtelijke kwaliteit** die past bij het idee van een humane vrijheidsberoving.

Het creatieve proces stopt echter niet bij de muren van de gevangenis in Hasselt. De ruimere inzet was om samen met de vrouwen na te denken over de vormgeving van toekomstige humane gevangenissen. Zo wordt de eerst volgende gevangenis gepland op de voormalige militaire domeinen van Leopoldsburg. Met het oog hierop willen we de resulterende visie overbrengen als een advies aan **betrokken en belanghebbende partijen**, zoals directies, overheidsdiensten en beslissingsnemers.

Kernwoorden:

- ontwerpworkshops in gevangenis
- kwalitatief actieonderzoek
- humane vrijheidsberoving
- gender-verschil in strafuitvoering
- gevangenis van Hasselt
- gebruiker-architect

"Although women were housed in penitentiaries, the institution itself was gendered as male, for by and large no particular arrangements were made to accommodate sentenced women."

Aanleiding

1. Waarom Vrouwen?

De huidige studie kent haar voorgaande in ontwerpworkshops binnen de Centrale Gevangenis van Leuven ('*Fit IN Stand Out*') en de gevangenis van Dendermonde ('*Ontwerp je eigen detentiehuis*'). Het **actieonderzoek** aldaar gebeurde telkens met langgestrafte mannen, maar deed wel in algemene termen uitspraken over humane gevangenisarchitectuur. Hierbij rees bij ons de nieuwsgierigheid naar de specifieke noden en verlangens bij vrouwelijke gedetineerden. We stelden ons de vraag of vrouwelijke gedetineerden een andere definitie geven bij humane gevangenisarchitectuur.

De cijfers laten geen twijfel dat het **gevangeniswezen een mannenwereld is met vrouwen als een te verwaarlozen minderheid**. In de gevangenis van Hasselt spreken we over 30 vrouwen op een totaal van ca. 500 plaatsen. Het is gissen naar de achtergrond van deze ongelijkheid. Een gebruikelijke uitleg is dat de eventuele criminele daden van een vrouw makkelijker beschouwd worden in orde van geestelijke gezondheidszorg.

Als gevolg dient een vrouwelijke gedetineerde zich te schikken naar een infrastructuur ontworpen volgens de noden en verlangens van mannen. Opvallend is dat een eventuele aanpassing van het regime de discipline voor vrouwen nog strikter maakt. Ook dit was een eerste vaststelling in de gevangenis van Hasselt waar de arbeidskansen voor vrouwen huishoudelijke taken betreft en ook de opleidingen bijzonder **stereotiep** zijn.

*"Important aspects of the operation of state punishment are missed if it is assumed that **women are marginal** and thus undeserving of attention." (Angela Davis)*

BAVO

KU LEUVEN

UITNODIGING

Beste,
Jullie zijn opnieuw van harte uitgenodigd op de **ontwerpworkshop**.

Ontwerp je eigen detentiehuis!

In de vorige workshops hebben we al heel wat ideeën verzameld over wat beter kan op vlak van **gevangenisarchitectuur**. We willen deze ideeën samenbrengen in concrete plannen, tekeningen en schetsen.

Jullie kunnen ons helpen met **extra denk- en werkkracht!**

De inzet is om de ideeën vanuit de workshop samen te brengen als een **advies** aan de mensen die betrokken zijn bij het ontwerp van de nieuwe gevangenis van Leopoldsburg.

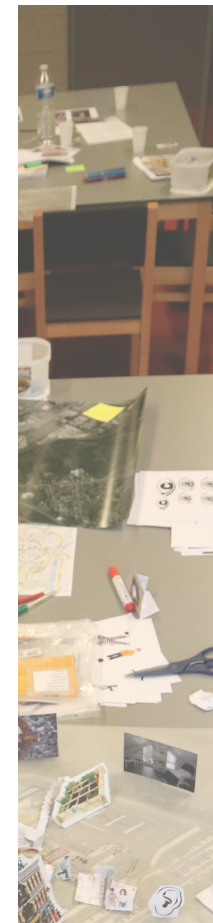
Kom meedenken, meepraten, mee ontwerpen! Het is belangrijk dat de vormgeving van nieuwe gevangenissen gebeurt in samenspraak met gedetineerden.

- **wanneer?** dinsdag 22 September 2015
- **tijdstip?** 16u30-18u (met vrije inloop vanaf 16u00)
- **waar?** Ontspanningszaal Vrouwenafdeling Gevangenis Hasselt
- **wie?** Iedereen is welkom!

Wie zijn we?

Wij doen als architect onderzoek naar **humane gevangenisarchitectuur** bij onderzoeksbureau BAVO en de Faculteit Architectuur KU Leuven. Als vrijwilliger werken we mee aan een pilootproject kleinschalige detentie en doen we vrije visieontwikkeling voor de nieuwe gevangenis van Leopoldsburg.

Met vriendelijke groet,
Gideon & Fie

Ontwerp je eigen detentiehuis!

2. Waarom Hasselt?

De gevangenis van Hasselt is één van de 8 (op 37) gevangenissen voor volwassenen waar vrouwen verblijven. **De vrouwenafdeling** kent ca. 30 plaatsen en is ondergebracht in een aparte vleugel - een appendix tussen bezoekersgebouw en technische vleugel. De uitzonderlijke locatie van de vleugel maakt dat er binnen FOD Justitie plannen circuleren om de vrouwenafdeling in te vullen als zwaarbewaakte sectie voor teruggekeerde Syriëstrijders en geradicaliseerde gedetineerden van te maken.

De gevangenis van Hasselt ging **open in 2005** en is de laatste gevangenis die ontworpen en gebouwd werd door de Regie der Gebouwen. Alle latere nieuwste gevangenissen in Marche (2013), Leuze (2014), Beveren (2014) en Haren (toekomst) komen tot stand binnen publiekprivate samenwerking.

Kenmerkend voor de gevangenis van Hasselt is de hybride vorm van een **stervormig** Ducpétiaux-model en een **antennemodel** waarbij dwarse vleugels op een lange centrale as geplugd worden. De gevangenis van Hasselt is opgetrokken op een buitenstedelijke, industriële locatie. De grote voetafdruk neemt niet weg dat binnen de muren een groot gebrek aan nuttige ruimte ervaren wordt.

Capaciteit voor vrouwen in

Belgische gevangenissen:

Antwerpen(48), Bergen (29) Brugge (94), Gent (39), Hasselt (30), Lantin (61), Namen (20), Sint-Gillis (26 zieken), Berkendael (64)

= **381** plaatsen voor vrouwen op een totale capaciteit van 11.000

= **3,5 %** vrouwen

Luchtfoto gevangenis van Hasselt met cirkel rond vrouwenafdeling

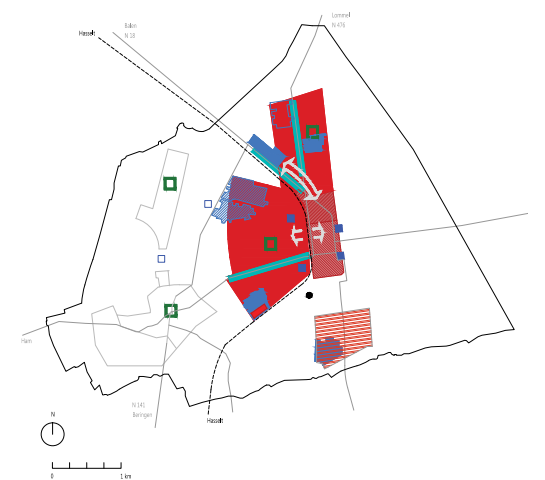

3. Hoezo advies Leopoldsburg?

De **eerstvolgende nieuwe gevangenis** wordt gepland op het voormalige militaire domein Reigersvliet in Leopoldsburg. Momenteel bevindt het planningsproces in de fase van afbakening grootstedelijk gebied en is van een ontwerp nog lang geen sprake. Niettemin is het belangrijk om reeds in deze vroege fase na te denken over de uiteindelijke gewenste architecturale en ruimtelijke kwaliteit van de gevangenis. De trits '**locatie, omvang, programma**' blijkt bepalend te zijn voor de speelruimte in het latere ontwerpproces. Elke vraag naar meer humane ontwerp oplossingen botst steevast op de dooddoener: locatie, omvang en programma zijn al beslist. Kritiek of alternatieve suggesties komen in het ontwerp van een gevangenis dan ook altijd sierlijk te laat.

4. Maatschappelijke ondersteuning & dienstverlening

Gewenste penitentiaire nederzettingenstructuur

Redenen van de uitzichtloosheid zijn: gebrek aan familiaal of sociaal vangnet, gebrek aan tewerkstelling of inkomsten, gewenning aan de penitentiaire structuur.

72

Beeld van de oude kazerne op de zoekzone voor de nieuwe toekomstige gevangenis van Leopoldsburg.

Kaart 4 opgemaakt binnen 'Atelier Reigersvliet' (2014)

Actie

Leopoldsburg scheidt het voordeel van de lange termijn. In een heel **vroege fase** van het **planningsproces** kan een vrij gesprek opgezet worden tussen alle betrokken en belanghebbende partijen. Een eerste aanzet hiervan gebeurde in het *'Atelier Reigersvliet'*, gepubliceerd door Architectuurwijzer in *'Ruimteregie in Limburg'* (2014).

Onze inbreng gebeurde door binnen het **actieonderzoek** een reeks van tien ontwerpworkshops te organiseren in de gevangenis van Hasselt met vrouwelijke gedetineerden. De workshop gebeurde op eigen vrijwillig initiatief. De deelname van de vrouwen was volledig vrijblijvend en zonder enige verplichting.

De reeks van **10 ontwerpworkshops** vond plaats in een lang uitgestrekte periode in juni, juli, augustus, september, oktober en december 2015. De groep participanten varieerde. Bij de start participeerden een 10-tal vrouwen om uiteindelijk de synthese aan te vatten met een vaste kern van een viertal vrouwen.

Workshop 2 in de gevangenis van Hasselt:
07 juli 2015.

*“Het is hier
nog steeds
volgens
de oude
stempel:
mannen
eerst!”*

Inzet

Het initiële vertrekpunt van de workshops was om de vormgeving van het pilootproject van het alternatieve detentieplan *'De Huizen'* voor te leggen aan de vrouwen – net zoals we in de gevangenis Dendermonde deden met mannen. We hoopten hiermee de **gender verschillen** binnen detentie duidelijk in beeld te krijgen.

Al van het eerste gesprek namen de vrouwen in Hasselt de huidige **leef- en werksituatie** in de gevangenis Hasselt als referentiepunt - vaak verweven met ervaringen, opgedaan tijdens een verblijf in andere gevangenissen. De werkende vrouwen bleken arbeid te verrichten binnen de huishoudelijke taken in de gevangenis - de was en de plas.

Het denkproces concentreerde zich op de vraag welke aanpassingen nodig zijn om de infrastructuur in Hasselt om te vormen tot een humane gevangenis. Hiermee werd de inzet in onderling overleg bijgestuurd. Het plan werd opgevat om vanuit de ervaringen in Hasselt kennis te ontwikkelen die **generiek** is voor het ontwerp van de gevangenis in Leopoldsburg.

Workshop 3 in de gevangenis van Hasselt,
VI zaal, 21 augustus 2015.

Proces

De reeks van tien workshops werden georganiseerd in de **ontspanningszaal** van de vrouwenafdeling. De ontspanningszaal, of VI zaal, is de enige activiteitenruimte op de vrouwenafdeling en doet als zodanig dienst als fitnessruimte, klaslokaal, gebedsruimte, psd-gesprekslokaal, tv-zaal, eetzaal en wat nog allemaal meer.

In het decor van de VI-zaal werd samen met een groep gemotiveerde vrouwen nagedacht over hoe humane vrijheidsberoving een plaats kan krijgen binnen de gevangenis. Over een lang uitgesponnen periode werd stapsgewijs gewerkt naar een reeks van opeenvolgende **architecturale en ruimtelijke concepten** die samen een beeld creëren van een nieuwe humane gevangenisarchitectuur.

De meest belangwekkende discussiepunten werden uitgelicht en uitgewerkt in zes scenario's die samen een licht werpen op een humane gevangenisarchitectuur. Het spreekt voor zich dat de noden en verlangens van de vrouwen richtinggevend waren voor de architecturale en ruimtelijke concepten. Overigens verplaatsten de vrouwen zich hierbij spontaan in de rol van bewakingspersoneel en directie. Deze **zelfcorrectie** was gestoeld op de hoop om met de geformuleerde visie niet zomaar een utopie te schetsen, maar haalbare ingrepen te bedenken die evengoed voor directie en bewakingspersoneel als realistisch wordt begrepen.

Workshop 4 in de gevangenis van Hasselt, 25 augustus 2015.
Bovenaan: Eerste verzameling van gesprekstheema's aangehaald door de vrouwen
Onderaan: gesprek aan de workshoptafel in de VI zaal van de vrouwenafdeling

Workshop 4 in de gevangenis van Hasselt:
17 september 2015.

Interactief ontwerpproces

De zes scenario's is een selectie uit de rijkdom in de gedachte-wisselingen. Belangrijk is dat de **selectie en synthese** geen postproductie vormen door ons als onderzoeker. De gedetineerde vrouwen werden in alle fasen van de visieontwikkeling betrokken: zowel in de brainstorm, vernauwing van gesprekken, uitwerking van ideeën én artistieke presentatie. Op die manier zijn we er zeker van dat de verwachtingen van gedetineerde vrouwen waarheidsgetrouw neergepend zijn in tekst en beeld.

Het resultaat van de workshop is uiteraard bedoeld als een vriendelijke suggestie aan de verantwoordelijken om de gevangenis-infrastructuur in Hasselt alsnog te humaniseren. Het resultaat is tevens uitdrukkelijk generiek voor de organisatie van detentie binnen eender welke context. Onze hoop is dat de vrouwen ook betrokken worden in de feedbackloops die momenteel opgezet met de directies, bevoegde overheidsinstanties en beslissingsnemers rond het ontwerp van de nieuwe gevangenis in Leopoldsburg. Details en omgevingsfactoren kunnen veranderen zonder de geest van de zes scenario's te wijzigen.

Workshop 2 in de gevangenis van Hasselt: 07 juli 2015.

Workshop 5 in de gevangenis van Hasselt: 17 september 2015.

Uitdaging

Het ruimtelijk kader in de gevangenis van Hasselt functioneerde als inspiratiebron voor de visieontwikkeling voor de ontwikkeling van een nieuwe gevangenis. In elk scenario werden traditionele gewoonten in het functioneren van een gevangenis losgelaten en geëxperimenteerd met nieuwe logica's binnen het nauwe kader van detentie. Een belangrijk leidraad hierbij is dat **re-integratie** niet zomaar een formele eis mag zijn aan een gedetineerd individu zonder dat het ondersteund wordt vanuit de gebouwde omgeving waarin de vrijheidsberoving uitgevoerd wordt.

De denkbeweging werd doorgetrokken binnen de **elementaire onderdelen van detentie**: toegang tot goederen en diensten, kwalitatieve buitenruimte, genormaliseerde ontvangstmogelijkheden, leefbare gemeenschappelijke ruimtes, arbeid en diverse randthema's zoals individuele ruimte, zelfstandigheid, structuur, etc. De thema's werden herdacht vanuit het dagelijkse leven in de gevangenis, de relatie met familie en vrienden en het betrekken van de buurt. Op die manier scheppen de betkenaars een totaal andere ruimtelijke verbeelding voor vrijheidsbenemende maatregelen.

Workshop 1 in de gevangenis van Hasselt:
01 juli 2015.

Zeven scenario's

De volgende architecturale en ruimtelijke kwaliteiten werden door de gedetineerde vrouwen in Hasselt naar voren geschoven als onmisbare handvaten voor een **humane vrijheidsberoving**:

1. De **winkel** voorziet in een normaal aanbod
2. De **groene weg** naar het stadscentrum
3. Diverse **bezoekmogelijkheden** voor partner, familie en kind
4. Aankleding **gedeelde ruimte**: living, keuken, eetruimte, sanitair
5. Vrouwen onder **zelfbeheer**
6. In de **Bres** kan met zich onttrekken aan regels en regime

De zes scenario's vormden de uitkomst van tien interactieve workshops met gemotiveerde vrouwen. Zij brachten de zes scenario's aan als synthese van de gesprekken en vertaalden ze in beelden.

Workshop 6 in de gevangenis van Hasselt:
01 december 2015.

1 De winkel voorziet in een normaal aanbod

Een **eerste voorstel** betreft de organisatie van een **buurtwinkel** binnen de gevangenis - waar de vrouwen niet alleen goederen kunnen aanschaffen, maar ook eigen producten kunnen verkopen én waar de vrouwen ook tewerkgesteld worden.

In het voorstel van een supermarkt komen een **drietal noden en verlangen** van de vrouwen samen.

Winkel vervangt kantine lijst

De vraag naar een supermarkt kwam in de eerste plaats naar voren als antwoord op de dagelijkse strijd die gedetineerden leveren om bepaalde goederen te bemachtigen. Het gaat hierbij niet alleen om luxegoederen (zoals oploskoffie ipv koffie uit een perculator, diepvriesproducten ipv maaltijd uit centrale keuken, etc.), maar vooral om goederen die behoren tot **basisbehoeften** (zoals zeep, tampons, etc.)

De **belemmering van de toegang** tot basisproducten kent verschillende gezichten. In de gevangenis worden goederen verdeeld via een ingewikkeld bureaucratisch systeem onder beheer van het bewakend personeel. De zogenaamde 'kantine lijst' roept diverse reacties op:

- (a) **Prijzen zijn abnormaal hoog.** De vrouwen verdienen max. 500 euro per maand terwijl de goederen verkocht worden boven de marktprijs.
- (b) **Keuze van producten is beperkt.** Er is geen variatie in voeding (elke week hetzelfde eten is niet gezond, er zijn niet voldoende groenten en fruit, de voorraad is beperkt (waardoor men onderworpen wordt aan willekeur: wie krijgt koffie en wie niet)
- (c) **Kunstmatige schaarste.** Ook voor noodzakelijke hygiëne en verzorgingsproducten (zoals tampons en/of maandverband) gelden lange wachttijden.
- (d) **Ontbrekende klantendienst.** Bestellingen gebeuren op papiertjes die soms verloren gaan terwijl niemand aanspreekbaar is.

De vrouwen ervaren de **gebrekkige distributie** van goederen in de gevangenis als een inbreuk op de reeds beperkte kwaliteit van leven tijdens vrijheidsberoving. Het gedoe met de kantinelijst voed bovendien gevoelens van vernedering en bemoeilijkt zo onnodig de relatie met de cipiers.

(a) "Het kost allemaal heel veel in de gevangenis, wij verdienen max 500 euro per maand. Hiermee moeten we alles zelf betalen: tv, bellen, eten, sigaretten, alles"

(b) "Het is altijd onduidelijk waarom de ene wel koffie krijgt en bij de ander de koffie niet voorradig is."

(c) "Als een papier verloren gaat duur het twee weken voor je de producten hebt. Hallo, ik ben vrouw en heb tampons nodig, daar kan je geen weken op wachten. Krijg ik er van de cheffen, dan kijken ze scheef als ik er twee nodig heb..."

(d) " Om 6h30 's ochtends komen ze met het blad, de lijst waarop staat wat ge wilt eten, of je wil douchen, of je wil fitnesssen, etc."

Genormaliseerde arbeid

De supermarkt kwam **in de tweede plaats** naar voren als **antwoord op de frustratie rond het beperkte arbeidsaanbod** in de gevangenis. De vrouwen klagen hierbij bovendien over het eenzijdige en stereotype aanbod. Het meeste werk in de ateliers wordt gereserveerd voor mannen en vrouwen worden tewerkgesteld in de huishoudelijke taken. Arbeidskansen variëren hierbij van poetsen tot wassen, strijken en wat nog allemaal meer.

(a) Beperkt aanbod:
"Piekeren en niets doen - dat is het ergste, wij willen werken!"

(b) Weinig variatie:
"Wij kunnen hier niets anders doen dan de was en de plas."

"Ja! Ik wil ook wel eens in een atelier werken!"

De vrouwen zien in de supermarkt een kans om te ontsnappen aan louter reproductieve arbeid en dromen van een job binnen een **(quasi-)genormaliseerd marktgebeuren**. De supermarkt wordt niet enkel opgevat als een voorraadkelder voor de gevangenis, maar wordt opgesteld voor publiek en functioneert zo als vanouds als motor van sociale interactie.

Voordelen van genormaliseerde arbeid in de supermarkt zijn:

(a) Niet-routineus:

Vrouwen dragen diverse verantwoordelijkheden binnen klantenrelatie. Bovendien is het een sociale job waarbij het contact met de mens belangrijker wordt dan in de wasserij. Het is een eerste stap weg uit de het verstikkende regime van de gevangenis.

(e) Resocialisatie:

Vrouwen leren hoe het er buiten aan toe gaat. De werkgelegenheid in de supermarkt is deel van bewustwording en voorkomt vervreemding: de vrouwen willen mee blijven met de tijd, zowel inzake nieuwe producten, omgaan met keuzevrijheid, geldbesteding, menselijke relaties, beleefdheidsregels als elementair taalgebruik.

(d) Niet-geslachtsgebonden:

Het scenario maakt komaf met de oneerlijke en ongelijke arbeids-kansen in de gevangenis. Een job aan de kassa of in de stock is niet gebonden aan ras of geslacht.

(b) Niet-reproductief:

Vrouwen dragen bij aan een onderneming die niet samenvalt met de misdaad en straftoemeting.

(c) Opleiding:

De organisatie van een supermarkt brengt een diverse opleidingskansen met zich mee:

- management
- magazijnier
- verkoop
- winkelinrichting
- PR en advertising
- klantenservice
- onderhoud
- ...

"Je komt dan eindelijk een keer iemand tegen"

Wandelen in de tuin

De supermarkt biedt tenslotte antwoord op de **geestdodende activiteit van de wandeling**. De vrouwen beklagen dat niets te gebeuren valt met het weinige groene gras op de wandeling (buitenruimte). *“Het is gewoon een betonvlakte met een strook gras. Meer niet.”* De vrouwen vragen naar de aanleg van een **echte tuin** met mooie bloemen en planten, een boom om onder te schuilen en gezellige hoekjes om te zitten. *“Daarnaast kunnen we - om het wat menselijker te maken - een kruidenwand aanplanten op de muren die de wandeling omringen.”* Een **kruidenwand** kan bestaan uit een eenvoudige constructie met paletten. Op die manier zijn er steeds kruiden voor eigen gebruik en voor de gemeenschappelijke keuken. Kruiden zijn handig en goedkoop voor het dagelijkse gebruik, zoals munt voor thee.

“Op de wandeling mag niets. Je mag er geen eten meenemen, je wordt gefouilleerd, er zijn restricties voor kledij, etc.”

“Het is gewoon een betonvlakte met een strook gras. Meer niet.”

*“Er is veel groen in en rond de gevangenis, maar er wordt **niets mee gedaan...** Hier is zowel buiten als binnen alles erg koud en kaal, kil”*

De wandeling van de vrouwenafdeling in de gevangenis van Hasselt. 01 december 2015

echte tuin

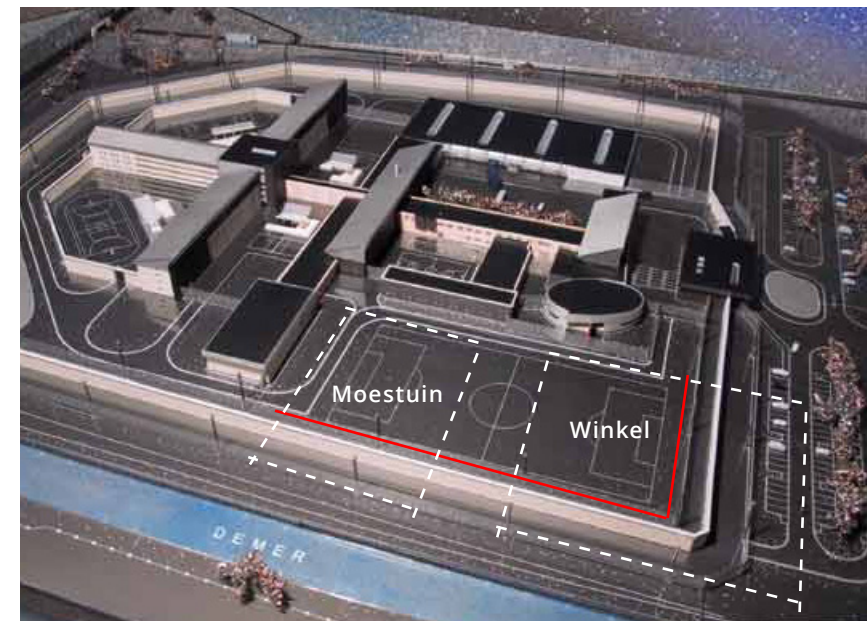

kruidenwand

De vrouwen zien de **moestuïn** en boomgaard als een verlengstuk van de supermarkt. De moestuin en boomgaard maakt de verkoop van eigen producten in de supermarkt mogelijk, o.a. vers fruit, groenten, tuinkruiden, etc. Ook in het draaiende houden van deze korte productieketen geldt dat zowel mannen als vrouwen diverse taken op zich kunnen nemen.

De **locatie** voor de supermarkt annex moestuin en boomgaard ligt voor de hand. Het **voetbalterrein** wordt vandaag niet gebruikt - op een helikopter landing of een sporadische wedstrijd onder personeel na. Daar hebben de vrouwen naar eigen zeggen niets aan: *“Dat kunnen ze ook elders doen in Hasselt. Bovendien krijgen wij onder onze voeten als we het aandurven om vanuit de cel te supporteren bij een voetbalwedstrijd.”*

Het voetbalveld van de gevangenis van Hasselt is zichtbaar rechts onder op deze maquette. 01 december 2015

Een noodzakelijke kwelling?

De kunstmatige schaarste van goederen werd reeds door Gresham Sykes geconceptualiseerd als een belangrijke, **bijkomende kwelling** bovenop de vrijheidsberoving. Een gedetineerde die bewegingsvrijheid verliest, verliest tegelijk de vrije toegang tot goederen en diensten. (§2.)

The 5 pains of imprisonment (Gresham Sykes): THE DEPRIVATION OF...

1. LIBERTY
2. GOODS AND SERVICES
3. HETEROSEXUAL RELATIONSHIPS
4. AUTONOMY
5. SECURITY

Buurtwinkel in de gevangenis

Een supermarkt in de gevangenis is zo'n gek idee nog niet. In de gevangenis van Brugge is een winkeltje georganiseerd in de ontvangstaal voor bezoek. De vrouwen zien de supermarkt op dezelfde manier functioneren, maar stellen deze ter beschikking van zowel bezoekers als gedetineerden en plaatsen het in een netwerk met de buurt. **Zelfstandige aankoop** maakt de administratie via kantenlijsten die ingevuld, opgehaald, besteld, ingeladen, geteld, verdeeld en afgeleverd moeten worden overbodig. De functie van buurtwinkel schept veel bijkomende voordelen: het creëert arbeid, spreekt verantwoordelijkheidszin aan, dwingt budgetten te beheren, leert omgaan met mensen, etc.

Hoezo gebrek aan ruimte?

De gevangenis van Hasselt toont een opmerkelijke paradox. Iedereen klaagt over een gebrek aan nuttige oppervlakte binnen een **zee van groene ruimte** tussen de gevangensmuren. De vrouwen stellen voor om de open ruimte van het voetbalterrein alvast te gebruiken voor de bouw van de supermarkt. Het voetbalterrein heeft een heel eigen verhaal: volgens sommigen wordt het niet gebruikt omwille van de inkijk vanuit de vrouwenafdeling. De vraag is dan waarom ongewenst supporteren niet gemakkelijk vermeden wordt door een haag te laten groeien. Het brengt iemand ertoe om te zeggen dat niet het supporteren bij voetbalwedstrijden het probleem vormt, maar wel de complexe organisatie van de voetbalwedstrijd zelf.

Poreuze perimeter

Het **voetbalveld** wordt naar voren geschoven als geschikte locatie voor de supermarkt (zie p. 19). Het is een plaats die gemakkelijk toegankelijk is vanuit de gevangenis en tegelijk ook bereikbaar kan gemaakt worden voor de buurt. De supermarkt kan functioneren als poreuze perimeter die een zone afbakt met bijzondere veiligheidsvoorschriften.

"In onze 'tuin' worden kruiden en groenten gekweekt voor eigen gebruik. De rest wordt verkocht in de omgeving en van de opbrengst kunnen we weer andere dingen aankopen."

Het failliet van de ascese

De vrouwen voelen zich verongelijkt. Voor elke kleinigheid krijgen ze een **tuchtrafport**.

"Het is hier ascese en urenlange reflectie: daar wordt je niet beter van?! Dan kom je toch niet als beter mens buiten?! Nu kom je buiten met hard hart, gekwetst. Je leert hier niets: je leert enkel zwijgen en beleefd zijn." (...) "Je krijgt straf voor elk klein misverstand, voor elke uitdaging, voor elke nieuwsgierige blik... We mogen niet eens een muziek-cd opleggen tijdens de fitness... Nu is onze cd-speler opgesloten in de kast!"

"Je wordt toch niet slechter als mens door naar wat muziek te luisteren!"

Zelfbeheer

Alternatieve arbeid onder zelfbeheer wordt besproken in **scenario 5**. (Cf. pagina 46)

"Piekeren en niets doen dat is het ergste, wij willen werken!"

Het antwoord van de vrouwen voor het ongebruikte voetbalveld van de gevangenis van Hasselt: omvormen tot moestuin en winkel.

2 De groene weg naar het stadscentrum

Een **tweede scenario** betreft de aanleg van **een groene boulevard** als verbinding van de gevangenis met het stadscentrum. De groene boulevard is behalve een verbindingroute ook een zone van ontspanning en ontmoeting. Bovendien zorgt de groene boulevard voor een opwaardering van de directe omgeving rond de gevangenis.

Een aangename buitenruimte

Het voorstel van de groene boulevard vertrok vanuit de **frustratie rond de buitenstedelijke locatie** van de gevangenis van Hasselt. De nieuwe gevangenis werd op een bedrijventerrein aan de ring van Hasselt gebouwd. Toch is de gevangenis ook vanop de ring nauwelijks zichtbaar en bereikbaar. De gevangenis ligt op een non-zone langs het kanaal. De ingewikkelde organisatie van op- en afritten op de ring zorgt voor desoriëntatie. Tegelijk is de voorziening van openbaar vervoer (één bus per uur) naar de gevangenis beperkt. Hierdoor geven de vrouwen aan op verlofdagen al sneller te voet naar de stad te trekken.

Het idee van de groene long is een wensbeeld tegen de achtergrond van de **lange wandeltochten** door de rafelrand van Hasselt.

"De weg van en naar het station wordt een stuk aangenamer zo. Van de gevangenis wandel je langs een groen pad naar het stadscentrum."

De vrouwen stellen voor dat er voor de ouderen onder hen - of voor hen die niet goed te been zijn - een **busje** komt dat pendelt tussen gevangenis en stad. *"Ook als het slecht weer is kunnen we het busje gebruiken"*, zegt iemand.

De vrouwen zetten het voorstel van een groene **verbindingsroute** uit op de omgevingskaart. Ze verbreden het idee van een verbinding naar het station tot de aanleg van een groen stadszone. *"Wij willen een groen park dat van de gevangenis naar het stadscentrum loopt. Een groene long met wandelpaden, bloemen, bomen, planten en bankjes."* Het vormt een pad waarlangs je naar het stadscentrum stad kan joggen wanneer je bijvoorbeeld naar de tandarts of naar de dokter gaat. Aan het einde van de groene boulevard komt een 'change room' waar de vrouwen zich kunnen oprispen en omkleden om de stad in te trekken..

De groene boulevard functioneert tegelijk als drager van een cluster van functies. Onderweg kan je **sporten** op de tennisterreinen en sportvelden. Zo functioneert de groene long als compensatie op ontbrekende of disfunctionele sportvoorzieningen in de gevangenis. Een bijkomende mogelijkheid is dat de sportvoorzieningen ook **toegankelijk zijn voor de lokale buurtbewoners**.

*"Daar kan je externen **ontmoeten!**"*

In de gesprekken krijgt de functie van de groene long als sociale ruimte de overhand op de praktische aard. De vrouwen voorzien langs de weg een **sociaal praatcafé** waar je andere mannelijke gedetineerden kan spreken. Spontane ontmoetingen zijn niet mogelijk in de gevangenis. *"Hier gebeurt alles vluchtig en willen vrouwen zo snel mogelijk trouwen om binnen wat genegenheid te hebben."* Het sociaal praatcafé zou tegelijk dienst kunnen doen als een soort dating café. Hiermee wordt een alternatief geformuleerd op de dwangmatige huwelijken in de gevangenis (Cf. pagina 36).

*"Met diegene die je in het café ontmoet kan je op de terugweg gaan **picknicken** in het groene park op een roze laken."*

Ook het familiaal contact wordt genormaliseerd in de **groene long**. De bezoekszaal organiseert het bezoek op de meest ongemakkelijke manier - zie ook Scenario 3. Tegelijk wordt het kinderbezoek georganiseerd in een omgebouwde 'ongestoorde cel' (enkel tot 12 jaar). De groene long is voor gedetineerde moeders een droom die in vervulling gaat. De vrouwen zien de groene boulevard als een kans op een **normale dag in de opvoeding** van de kinderen.

"Dan kunnen ze met ons mee door het groene park naar de stad wandelen."

"Ze kunnen sporten, wij kunnen eindelijk eens supporteren. Ze kunnen ons laten zien wat ze doen in de stad, waar ze vrienden ontmoeten, etc."

Kinderhoek in de bezoekszaal van de gevangenis in Hasselt.

De verbinding van de gevangenis met de stad door een groene boulevard lokt **uiteenlopende reacties** uit in de workshop. Niet alle deelnemers vinden het idee even realistisch. Veel vragen moeten nog opgelost worden:

"Dat wordt nooit toegelaten, nog in geen duizend jaar, het is niet veilig"

"Wie mag dan gebruik maken van deze groene long? ..."

"Waarom wordt de groene boulevard niet afgesloten met een omheining? Dat zou perfect kunnen, veel stadsparken zijn omheind en worden 's nachts afgesloten."

"Is de groene boulevard enkel toegankelijk voor gedetineerden of ook voor buurtbewoners?"

Een **moeder** blijft het voorstel alvast enthousiast verdedigen:

"De groene weg is voor iedereen die naar de stad wil gaan. Al joggend voor de sportievelingen, met het busje voor de ouderen of die slecht kunnen stappen. Onderweg zijn er plaatsen voorzien om te rusten, picknicken of een partijtje tennis. Achter de groene weg staat een huis om je te verfrissen en om te kleden, alvorens je de stad intrekt."

"Mijn kinderen kunnen door het groene park met ons mee wandelen naar de stad."

Het antwoord van de vrouwen voor de verbinding van de gevangenis met het stadscentrum is een groene boulevard.

3 Diverse bezoekmogelijkheden voor partner, kind en familie

Een **derde scenario** betreft de reorganisatie van het bezoekgebeuren in de gevangenis. Ongemakkelijke situaties worden vermeden door familiaal bezoek strikt te scheiden van het ongestoord bezoek. Maar ook de ongestoorde cellen worden op andere manier vorm gegeven – meer in getal en met minder focus op de seksuele daad.

Elk bezoek ontvang je in stijl

Het bezoek in de gevangenis is om voor de hand liggende redenen onderworpen aan strenge protocollen. De architecturale en ruimtelijke setting van het bezoek brengt echter weinig soelaas. De concentratie van alle vormen van bezoek – bezoekzaal, familiaal, ongestoord – op **één centrale locatie nabij het onthaal** wordt als bijzonder ongemakkelijk ervaren. De architecturale aankleding verdubbelt het ongemakkelijke gevoel bij het gevangenisbezoek.

In het voorstel van devrouwen wordt in de eerste plaats een duidelijk onderscheid gemaakt tussen **familiaal bezoek, kinderbezoek** en **ongestoord bezoek**. Elke vorm van van bezoek vraagt een discrete afzondering, een akoestische isolatie en een aangepaste aankleding van de kamer. Met betrekking tot bepaalde delicten is het bijvoorbeeld niet aangewezen om in elke ruimte bedoeld voor familiebezoek standaard ook een kinderhoek te installeren. De vrouwen vragen keuzevrijheid tussen een ruimte met en een ruimte zonder elementen die aan kinderen doen denken.

*“Er zijn in de
gevangenis drie
vormen van bezoek:*

- 1. Ongestoord bezoek,*
- 2. Familiaal bezoek,*
- 3. Kinderbezoek.”*

Bezoek met kinderen

In het geval van **bezoek met kinderen** worden de kamers opgevat als *“kleine huisjes waar men zich kan terugtrekken met het gezin, weg van iedereen.”* Het huisje biedt plaats aan de uitgebreide familie aangezien soms ook kleinkinderen in het spel zijn. De huisjes zorgen niet alleen voor een gevoel van privacy en akoestische isolatie ten opzichte van burens, maar het zorgt vooral voor een gevoel van samenhang. Samen uit, samen thuis – is het motto. In de huidige organisatie worden gedetineerde en bezoekers via een parallel circuit voorgeleid. In het tegenvoorstel gaat het gezelschap door dezelfde deur naar binnen én terug naar buiten. Afscheid wordt hierdoor minder dramatisch. Om reden van discretie wordt de deur van het huisje weg van de doorgang/passage gericht.

“Als je twee deuren hebt dan wordt het zo iets als in de bezoekszaal: mama naar deze kant, kindjes naar de andere kant. Daag, daag. En veel gehuil: Mamaaaa! Dat is hartverscheurend. Liever samen door dezelfde deur.”

“Speciale huisjes voor kinderbezoek zodat kinderen niet geconfronteerd worden met de gevangenis (binnenkant). Ook nadien afscheid nemen aan één deur is beter want verschillende kanten opgaan is erg pijnlijk en zorgt voor trauma's bij kleine kinderen.”

Fragment uit de collage i.v.m. bezoek met kinderen (Workshop 7)

Ongestoorde gang

Als alternatief op de ongestoorde cel formuleren de vrouwen een ongestoorde gang. (zie afb. Y) Het verschil is hierbij in de eerste plaats **kwantitatief**: het voorzien van voldoende ongestoorde kamers maakt dat een ruimere tijdsbesteding mogelijk wordt. Vandaag wordt het gebruik van de ongestoorde gereduceerd tot twee uur. Een overdaad aan ongestoorde voorzieningen maakt het mogelijk dat een gedetineerde ook eens de hele nacht kan doorbrengen met de geliefde – waardoor de aandacht van seksuele daad verschoven wordt naar het ervaren van genegenheid.

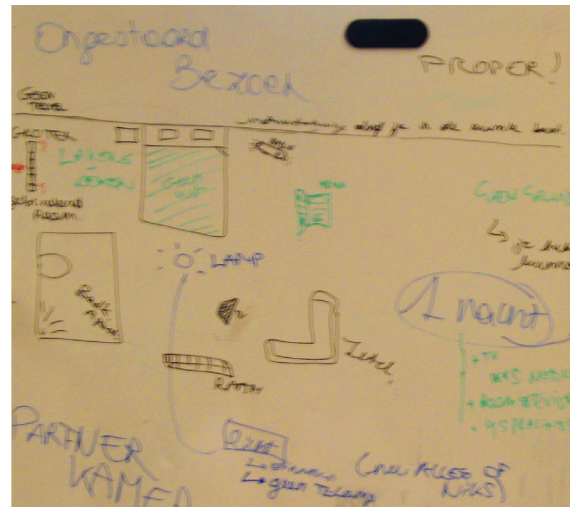
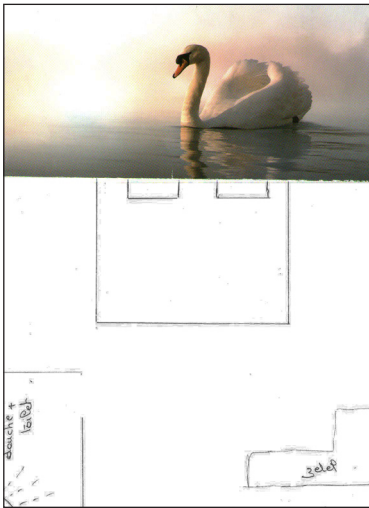
“Een moment samen waarbij je niet op de klok hoeft te letten zorgt voor een meer spontaan contact zonder wrevel.”

Een **kwantitatief** verschil zorgt direct voor kwalitatief verschil: in de huidige situatie wordt het ongestoord contact de facto gereduceerd tot de seksuele daad. In het tegenvoorstel ontstaat ruimte voor het ervaren van genegenheid. De vrouwen verstaan hieronder het samen beleven van een avond of dagactiviteit, samen ontbijten, tv kijken, muziek luisteren, een boek lezen, etc. Met het oog hierop wordt ook de architecturale aankleding van de kamer aangepast:

- TL-verlichting met aan/uit-knop wordt vervangen door een dimlamp
- Gordijnen worden voor de vensters gehangen
- Het bed krijgt gekleurde lakens
- Op de muur aan het bedeinde laat een grote afbeelding met natuur (zee, bos, dieren, etc.) de geliefden weg dromen
- Elk venster krijgt een uitzicht/terras
- Bij het inschrijven van een bezoekmoment heb je keuze uit kamers met thema
- Een tafel en stoelen worden voorzien
- Een koelkast
- De mogelijkheid om eten mee te nemen en samen te koken of hapjes te maken
- Een zithoek met tv
- ...

“Een kamer met een mooie tekening op de muur om weg te dromen”

Links: Schets i.v.m. de ongestoorde kamer
Rechts: Synthese opgemaakt met alle deelnemers van Workshop 3

“Voor ongestoord bezoek is er een speciale plaats voorzien zodat je privacy hebt - zonder iemand anders te storen of zelf gestoord te worden”

Fragment uit de collage i.v.m. de ongestoorde gang. (Workshop 7)

Wat kan er gebeuren op de ongestoorde kamer?

“Laat mijn man een nacht ongestoord blijven slapen”

“Mijn man bij mij voor een nacht”

In de gevangenis zijn drie ongestoorde kamers voor 500 gedetineerden, waarvan één ingericht is als familiekamer. De inrichting en aankleding van de ongestoorde kamers heeft de sfeer van een ziekenhuiskamer met witte lakens, een gesloten raam van 10cm breedte (volgens het verticale vensterprincipe) en een TL-lamp (waardoor je ofwel alles - of niets ziet). Het dubbel bed neemt zo goed als de **volledige ruimte in beslag**. Ruimte om te manoeuvreren rond het bed is minimaal - zijdelings hooguit 50 cm. De inrichting wordt ervaren als een limiet die de focus van het bezoek richt op de seksuele daad.

De vrouwen presenteren een ander beeld van het ongestoorde bezoek. Zij dromen van een nacht lang genegenheid. Hiervoor stellen ze **minimale ingrepen** voor:

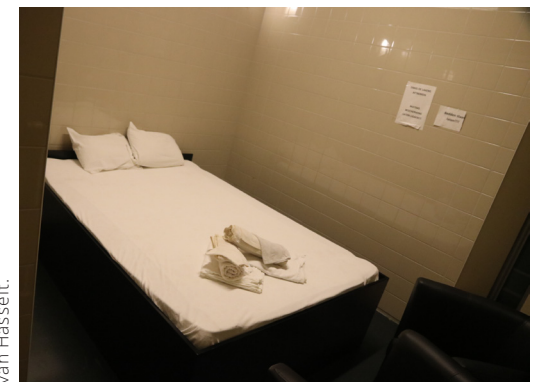
- gekleurde propere lakens en frisse geur
- groot raam met uitzicht (en gordijnen)
- desnoods een dakraam (daglicht)
- dimlamp
- afbeelding van natuur (zee, bos, dieren, etc.) op de muur aan het hoofdeinde
- akoestische isolatie
- extra meubilair: zetel, tafel met stoelen, TV, frigo, radio, wekker, ...

De vrouwen formuleerden ook een andere **benaming** voor van de ongestoorde kamer. Elk bezoek moet in principe ongestoord zijn - ongeacht of het gaat om een afspraak met partners, met kinderen of met familie. Uiteindelijk valt de naamkeuze op: 'partnerkamers op een ongestoorde gang.'

De definitie maakt duidelijk dat op partnerbezoek niet compatibel is met familiaal bezoek. De **geluiden** eigen aan beide activiteiten wordt in twee richtingen als storend element ervaren.

De definitie is ook ruimer dan de huidige **monofunctionele betekenis** van de ongestoorde kamer. De vrouwen geven aan dat het ongestoord bezoek om méér gaat dan de seksuele daad bedrijven op een luttele twee uur. Het ongestoord bezoek brengt boven alles afleiding door in gemeenschap tijd door te brengen en te ontspannen. Daarom wordt in het voorstel een partnerkamer uitgerust met veel meer dan een bed: een zetel, een koelkast, een radio, een televisie, ...

Ongestoorde kamer in de gevangenis van Hasselt.

Veel gedoe rond de fouille

De totale lichaamscontrole is een beladen gebeurtenis die op verschillende momenten en plaatsen uitgeoefend wordt. De vrouwen tonen begrip voor de noodzaak van de lichaamscontrole, maar ervaren de **modaliteiten** ervan als kwetsend.

"We stellen het werk van de cipiers niet in vraag, maar wel de manier waarop"

De **willekeur** in toepassingen van het reglement gevangenis per gevangenis zorgt voor extra frustratie onder de vrouwen.

"In de Begijnenstraat worden enkel de kleren gecontroleerd... Hier in Hasselt sta je poedelnaakt... In Brugge wordt je enkel op verdenking gefouilleerd."

De gebruikelijke lichaamscontrole wordt door vrouwen ervaren als **kleinerend en uitlokkend**. Woorden en handgebaren krijgen tijdens de controleactiviteit al gauw een betekenis van seksuele intimidatie.

"Soms gebeurt de fouille met een erotisch tintje: een chef mompelt woorden, wrijft uitdrukkelijk met handen op borsten/heupen en zoekt lichaamscontant."

De intimidatie wordt extra beladen bij de naaktfouille. In dat geval komt een gedetineerde vrouw naakt te staan voor twee à drie bewakers. Vooral de verplichte naaktfouille na ongestoord bezoek is voor vele vrouwen een traumatiserende

gebeurtenis. Onmiddellijk na een intiem contact wordt de gedetineerde gevraagd om zich te ontkleden voor de ogen van een aantal cipiers. De vrouwen vragen zich af waarom het uitkleden niet mag gebeuren achter een **paravent**.

"Na ongestoord bezoek moet je terug naakt gaan staan - dat is toch niet serieus?"

"Je onderbroek moet gewoon naar beneden. Maar daar naakt staan wachten is gênant!"

"Dat is echt gênant vlak nadat je hebt... allé ja"

"Sommigen gaan niet (meer) op ongestoord bezoek omwille van de naaktfouille!"

Opmerkelijk is dat eventuele seksuele intimidatie in principe onmogelijk is als de fouille volgens het **draaiboek** uitgevoerd wordt.

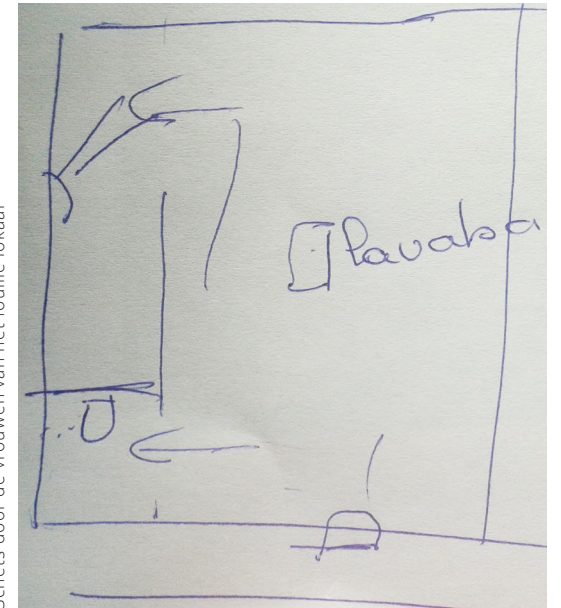
"Volgens de officiële regels kan lichaamscontact niet, want de voet van cipier moet vooruit staan tegen de hiel van gedetineerde om te voorkomen dat er gestampt wordt. "

Tenslotte is er heel wat frustratie over de formaliteiten rond de naaktfouille.

"Het toelatingsdocument of bevel voor de naaktfouille zou beschikbaar moeten zijn vóór de fouille, maar hier in Hasselt krijg je het soms twee weken later..."

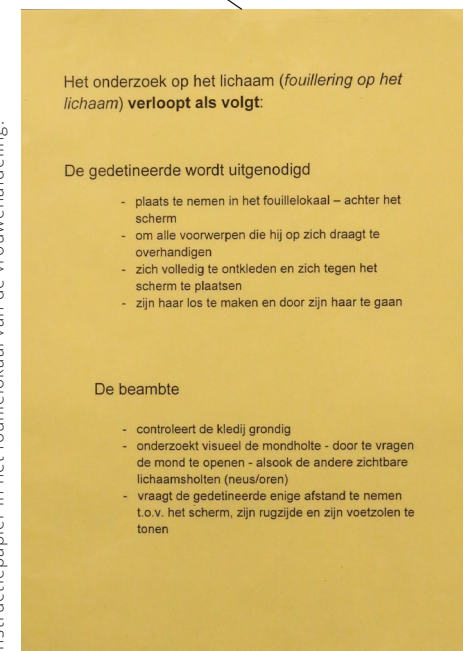
Fouillelokaal vrouwenafdeling gevangenis van Hasselt.

Schets door de vrouwen van het fouille lokaal

Papier op de deur van het fouillelokaal van de vrouwenafdeling.

Instructiepapier in het fouillelokaal van de vrouwenafdeling.

Praktisch trouwen doe je niet zomaar

In de gevangenis is trouwen tussen gedetineerden gevat in een opbod met een **streng moraal** met betrekking tot onderling intiem contact. Een gemeen onderwijsprogramma voor mannen en vrouwen werd afgeschaft omdat het aanleiding gaf tot te veel huwelijken tussen gedetineerden onderling.

De vermeende promiscuïteit van vrouwelijke gedetineerden brengt ons op een opmerkelijke omkering in het denken over het huwelijk. In de gevangenis is het huwelijk **de enige mogelijkheid om kennis te maken met een man.**

"In de normale wereld drink je eerst koffie en ga je dan trouwen. Hier is het omgekeerd."

"Ik ben twee keer getrouwd en twee keer gescheiden in de gevangenis. Ik trouw nog één keer, maar het zal buiten zijn. Hier trouw je om praktische redenen."

"We trouwen om genegenheid."

In de gevangenis scheidt een huwelijk de uitzonderlijke mogelijkheid van **'intern bezoek'** tussen twee gedetineerden. Het intern bezoek mag driemaal per week in bezoekszaal en viermaal per maand ongestoord bezoek – waarvan eenmaal in de ochtend.

Vrijlating vormt in dit geval een problematisch gegeven. Als de man vrij komt, mag hij niet meer op bezoek komen bij de vrouw in de gevangenis. Het is volgens de vrouwen de reden waarom mannen in sommige gevallen opnieuw een delict plegen om terug bij de vrouw te zijn.

De strenge moraal geldt ook voor onderlinge **lesbische relaties** tussen gedetineerden. Deze relaties ontwikkelen zich soms omwille van praktische redenen. In Hasselt worden gedetineerden uit elkaar gehaald bij vermoedens van intiem contact. In de gevangenis van Berkendael daarentegen is lesbisch contact wel toegestaan. V/V-koppels verblijven er ongestoord op cel.

"Daar schuiven ze het bed op cel tegen elkaar! In Hasselt wordt je uit elkaar gehaald: de één beneden op eind van gang en de ander boven aan het ander eind. Of je wordt overgeplaatst naar een andere gevangenis"

Dresscode voor bezoek

In de gevangenis van Hasselt mag een vrouw enkel bezoek ontvangen op **slippers** en met **schort** en **witte broek** aan.

*"Je moet een roze schort dragen als je buiten de afdeling gaat, naar bezoek, naar dokter, etc." (...)
Je mag wel schoenen aanhouden als je naar bib gaat: dan kom je niet in contact met buitenmensen. Dus, als je in contact komt met externen, dan moet je slippers dragen."*

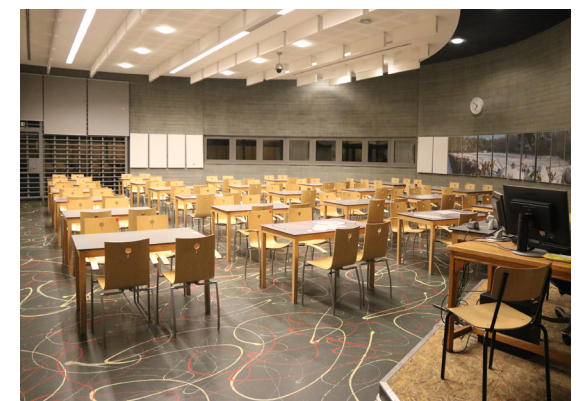
Een bijzondere choreografie

De onpersoonlijke bezoeksruimte zorgt voor een **gespannen en onpersoonlijke sfeer** tijdens het bezoek.

- alle tafeltjes staan naast elkaar
- iedereen is zichtbaar ten opzichte van elkaar
- het sneeuwlandschap is belachelijk
- de akoestische panelen aan het plafond zorgen voor extra dramatiek
- de chef zit in de hoogte
- de spiegelbol draait continu
- naar buiten kijken kan niet

De vrouwen verwijzen naar de Nieuwe Wandeling in Gent:

"Daar is de inrichting gemoedelijker: tussen de tafels staan er tussenschotten. Tafels staan niet in rechte lijnen. En er staan plantenbakken tussen."

De bezoekszaal van de gevangenis van Hasselt.

Moeder en kind

Omgang met het kind is voor gedetineerden **weinig vanzelfsprekend**. Sommigen vrouwen worden boos bij het zien van kinderen en verzinnen een smoes, andere willen hun kind juist wel betrekken bij het verblijf van de gevangenis.

“Moeder en kind relatie is zeer moeilijk gegeven omdat het voor iedereen anders is, vaak afhankelijk van feiten.”

Er wordt een **verschil** gemaakt tussen peuters en pasgeboren kinderen.

“Een kind hoort niet thuis in de gevangenis - tenzij in het eerste levensjaar.”

Iedereen is het erover eens dat de moeder-kind relatie in de gevangenis zeer **complex** wordt bij **opgroeïende kinderen**.

“Kinderen leren verkeerde taal: een kind zei tegen de juffrouw: “pas op, ik zeg het tegen mijn advocaat”, het eerste woord van een ander kind was ‘appel’. Enkel voor baby’s is het goed, ze moeten sowieso weg na 3 jaar, en dat is pijnlijk zowel voor moeder als kind.”

De vrouwenafdeling in de gevangenis van Hasselt is sowieso niet voorzien op kinderen. Om die reden werd de moeder-kind cel in Hasselt omgevormd tot een tweepersoonscel met derde grondslaper.

De vrouwen hechten belang aan de **beeldvorming** bij het kind **over het leven van hun moeder** in de gevangenis: *“Waar slaapt mama, waar bellen we elkaar? Hoe ziet de gevangenis eruit?”* Het kinderbezoek moet daarom op verschillende plaatsen in de gevangenis doorgaan. Er moet bovendien een aangepaste ruimte komen waar kinderen kunnen spelen met hun ouders. Niet alleen peuters, maar ook kinderen boven de 12 jaar willen spelen.

“Kinderbezoek gebeurt gewoon in de bezoekszaal, maar er mag dan wel rondgelopen worden”

“Tijdens gewoon bezoek moet het kind aan tafel blijven, maar er is niets te doen: beetje kleuren, gezelschapsspel, etc. Kinderen willen bewegen, dingen doen”

Het belang van de **beeldvorming** ligt in het ontwikkelen van een **band tussen moeder en kind**. Sommige vrouwen dromen ervan de band met hun kind te versterken doorheen allerlei gezamenlijke activiteiten in de gevangenis, bijvoorbeeld de organisatie van een BBQ. Evengoed kan het gaan om eenvoudige zaken als samen TV kijken, tafeltennis spelen, volksspelen, petanque en wat nog allemaal meer.

“In Berkendael kan het om een BBQ te organiseren op de wandeling, waarom hier in Hasselt niet?”

“Mijn zoon mocht van op de computer kijken hoe mama verblijft in de gevangenis, dat vonden we fijn!”

“Kinderen zijn nieuwsgierig maar willen ook dat hun ouders het goed hebben en niets tekort komen. De loyaliteit van het kind naar ouders toe is belangrijk dus het is nodig hun te betrekken in de leefruimte, gezamenlijke activiteiten organiseren met het gezin, samen koken, eten, kinderen houden van visueel contact - zelfs al is het via skype.”

Bezoek extra-muros

Het gevangenisbezoek speelt zich vandaag af binnen een eenzijdig beveiligingsniveau. Bij de vrouwen speelt de vraag in hoeverre alle bezoek noodzakelijk **binnen de perimeter** moet plaats vinden. Zo ja, waarom kan het beter een plaats krijgen op het grasperk tussen het onthaalgebouw en het planton. *“Daar waar soms een mobilhome voor drugscontrole komt te staan.”* Het bezoek buiten de perimeter plaatsen, is natuurlijk beter voor familie en kinderen die geen confrontatie met de gevangenis willen/kunnen aangaan.

“9u is te vroeg. Mijn familie komt met de trein uit Antwerpen en moet om 4u op staan! Kinderen moeten 's nachts uit hun bed getild worden. Op den duur wordt naar mama gaan een straf.”

Het antwoord van de vrouwen voor de verschillende bezoekmogelijkheden in de gevangenis.

4 Aankleding gedeelde ruimtes: living, keuken, eetkamer, sanitair

Een **vierde voorstel** betreft de inrichting en aankleding van de **gemeenschappelijke ruimte** in de gevangenis.

De **locatie** van de ontwerpworkshops in de vrouwenafdeling van de gevangenis van Hasselt is de directe aanleiding voor het vierde voorstel. De **polyvalente zaal (VI-zaal)** doet dienst als de woonkamer van de vrouwenafdeling. Het is een rechthoekige ruimte die uitgaat op de centrale hal van de afdeling. Een aantal rechthoekige tafels met houten stoelen vullen de ruimte. De ruimte wordt dag en nacht verlicht met TL-lampen. Aan de wanden staan fitnessstoestellen opgesteld. Twee smalle, verticale vensters bieden zicht op de wandeling. Een groot, ondoorzichtig venster is beveiligd met zware tralies.

"Een leefruimte vraagt een beetje gezelligheid"

Een probleem van de VI zaal is het **overbezetting**. De zaal wordt nu voor alles gebruikt: fitness, televisie, kaarten, cursussen, maaltijd in het weekend, occasionele feestjes, filmavond, religieuze bijeenkomsten, tucht, gesprekken (psd), enzovoorts. De polyvalente zaal is met andere woorden een omnivalente zaal. Een strikt uurschema is nodig om het druk gebruik van de polyvalente zaal te regelen. Hiermee herhaalt de woonkamer de paradox van de gevangenis: het leven speelt zich af op een luttele vierkante ruimte te midden een oceaan van onbenutte oppervlakte.

"Er is erg weinig ruimte. Zowel voor ons als voor de cipers."

Veel moeilijker is de **ruimtelijke beleving** in de VI zaal. De harde esthetiek van de gevangenisruimte keert terug in de woonkamer: grijs beschilderde stenen en knalrode vloer. Bovenal is het geluid van verluchttingsinstallatie alom aanwezig. Hiermee scheidt de VI zaal de indruk alles en niets te zijn. Het is te veel een leslokaal om een fitnessruimte te zijn, de zweterige geur is niet bevorderlijk voor religieuze gevoelens en het meubilair is te ongezellig om als tv-salon te functioneren.

"Nadat een aantal vrouwen op de fiets hebben zitten zweten, dan geurt het hier vreselijk tijdens de daaropvolgende activiteit."

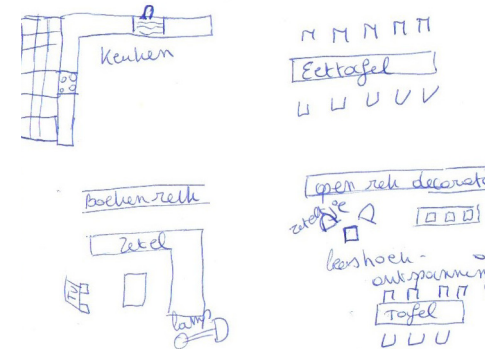

De vrouwen komen tot een **radicaal andere aankleding** van de gemeenschappelijke ruimtes. De VI-zaal herinrichten met een gezellige sofa is niet voldoende. In het voorstel wordt een grote, gemeenschappelijke en open leefruimte getekend waarin salon, keuken en eetkamer samenkomen.

“Hier wordt je asociaal en mensenschuw... Geef ons dan toch een gemeenschappelijke leefruimte met thuisgevoel/huiselijkheid”

In onderling overleg komen de vrouwen tot de volgende **voorschriften**:

- Er is voldoende zicht, licht en vooral lucht.
- Een zithoek wordt gecombineerd met eetkamer, keuken en ontspanningshoek
- De verschillende programma's worden gescheiden door (boeken)kasten en meubels. De ruimte blijft open.
- De zitkamer heeft voldoende hoekjes en kantjes waardoor rusten en televisie kijken ongestoord samen gaat
- De zithoek is ingericht met aangename zachte meubels.
- De keuken is voorzien van afzuiging die geurtjes lokaal afzuigt
 - eventueel met glazen tussenwand (voor geurtjes na koken)
- De keuken is verbonden met kruidentuintje en/of terras
- De eetkamer is voldoende ruim en biedt plaats voor om iedereen samen te laten eten
- De eetkamer is verbonden met een terras om te roken
- Akoestisch geïsoleerde wanden garanderen voldoende privacy tijdens gesprekken.
- Visueel toezicht door de cipiers wordt beschouwd als een noodzaak.
- Een grens die wel zicht biedt naar buiten maar geen voortdurend zicht (controle) naar binnen
- Gezelligheid wordt gecreëerd met dimverlichting
- Het geheel baadt in rustige neutrale sfeer met zachte kleuren
- ...

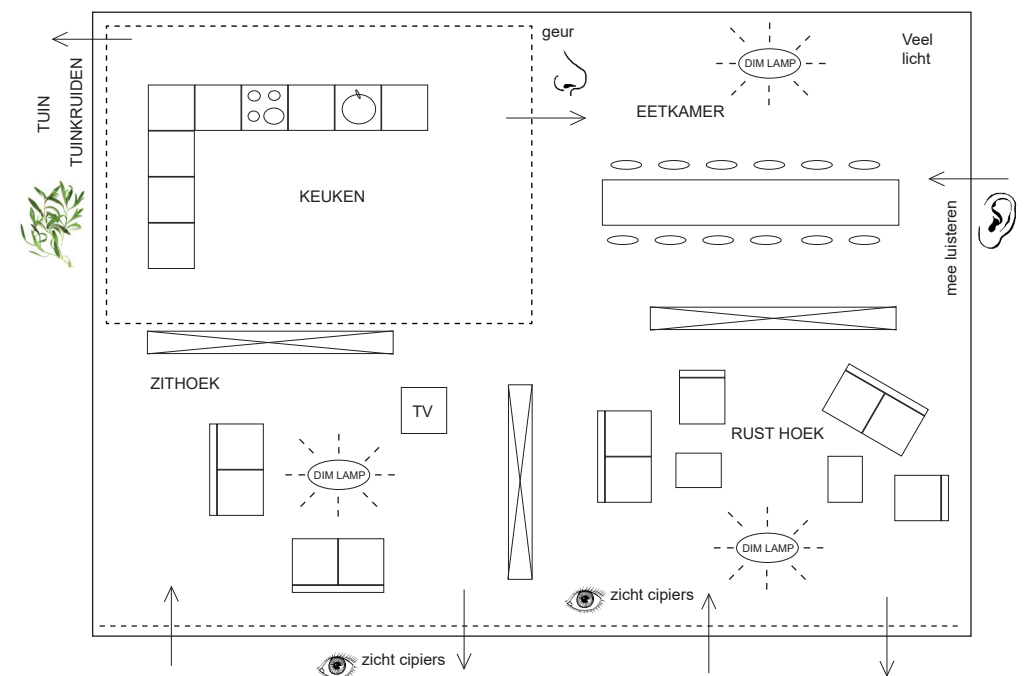

De auteur van deze tekening schreef:

“De leefruimte moet een ontspannende sfeer hebben en moet dienen om te ontspannen, maar ook om elkaar te ontmoeten, om ideeën én zorgen te delen.”

De bezoekszaal van de gevangenis van Hasselt.

Synthesetekening voor het ontwerp van een leefruimte opgemaakt in overleg met de vrouwen

Samen eten

De vrouwen dromen van een eetkamer om samen te eten. In de huidige organisatie is het **samenzijn** een **uitzonderlijke situatie**: *“Samen eten mag hier enkel in het weekend!”* Over het algemeen geldt: *“Ze hebben hier schrik als er meer dan 4 mensen samenkomen”* Volgens de vrouwen is er wel goede wil om af en toe samenkomsten te organiseren, *“maar door de stommiteit van enkelen wordt het initiatief elke keer weer afgelast.”* Het voorstel is een compromis:

“Je zou minstens de vrije keuze moeten hebben om gezamenlijk te eten of op cel.”

Licht en vrijheid

De vrouwen **snakken naar** licht en vrijheid, een zicht...

“Veel lichtinval, dat zorgt voor goede verluchting en gevoel van vrijheid”

Alles zien en alles horen

De vrouwen hebben minder probleem met het **allesziende oog** van de cipiers (panopticon) dan met het alleshorende oor. Daarom is behalve veel licht en zicht ook privacy noodzakelijk in de leefkamer. Men wil niet permanent gehoord worden door cipiers. Men vindt het belangrijk vrijuit te kunnen spreken met elkaar, met de psycholoog of met de priester.

“Op den duur zie je de blik van de chef niet meer”

“De cheffen zijn meubilair”

“Belangrijkste is dat we privé kunnen praten”

Een gezellige leefruimte: het beste kalmeringsmiddel

Er wordt geklaagd dat er te veel kalmeringsmiddelen gegeven worden als **gemakkelijkheidsoplossing** voor eender welk probleem. Iemand zegt: *“sommigen lopen rond als een zombie – dan weet je dat ze te veel pillen gekregen hebben...”* En verder:

“Waarom geven ze hen niet gewoon een boksbal, gespreksgroepen, werk, bezigheid overdag, sport, meer steun van buiten voor mensen zonder bezoek van familie/vrienden, ...”

Zweet en tranen

Er staan een 5-tal fitnessstoestellen in de VI-zaal. Het aantal blijkt **onvoldoende aanbod** voor 30 vrouwen.

“Niet-werkenden fitnessen van 9u30 tot 10u30 en als er teveel aanvragen zijn ook van 10u30 tot 11u30. Werkenden doen fitness na het werk 's avonds.”

De organisatie van de fitness in dezelfde ruimte waar alle anderen programma's doorgaat zorgt voor ongemakken. De vrouwen klagen over de **indringende zweetgeur** in een ruimte waar geen verse lucht ingebracht wordt. Iemand merkt cynisch op:

“Dat is ook tof om dan bij de psycholoog te komen uithuilen in deze ruimte...”

Creatief bezig in huis

De vrouwen willen graag **eigenhandig de ruimte verfraaien**. Ze maken genoeg werkjes tijdens de crea-uren die nuttig zijn in de aankleding van de VI zaal, zoals breiwerk of tekeningen. Het gebruik ervan als wandversiering is niet toegelaten. Het creatieve werk is louter **bezigheidstherapie**.

“Ze kunnen de ruimte toch opfleuren met werk dat wij maken? Vroeger hadden we in deze ruimte tekenen en schilderen, maar achteraf wordt alles weer afgenomen. Ja, dan doe je daar niet meer aan mee, hé.”

Het ophangen van een spreij als wandversiering werd **niet toegelaten**.

“Alles wat gemaakt wordt in crea moet naar buiten.”

5 Vrouwen onder zelfbeheer

Een **derde voorstel** betreft de mogelijkheid van **zelfbeheer** in de gevangenis. De gedetineerde vrouwen ervaren een gebrek aan mogelijkheden om de eigen talenten in te zetten. De frustratie situeert zich tegen de achtergrond van het **bepaalde aanbod aan arbeid en opleiding**. Het gebrek aan ruimte en equipe zou de aanleiding zijn voor het gebrek aan arbeidsaanbod. Dat de gedetineerden de ontbrekende activiteiten eventueel zelf kunnen compenseren, is vandaag geen optie.

Humaan kapitaal in de gevangenis

De vrijheidsberoving brengt met zich mee dat gedetineerden het **recht op zelfbeschikking** verliezen. Een vrijwillig initiatief om de geestdodende arbeid of het eenvoudig gebrek aan arbeid te compenseren is niet toegelaten. Elkaar onderwijs geven is niet toegelaten.

De frustratie wordt extra groot vanuit het verbod om elkaar onderling te ondersteunen bij emotionele moeilijkheden. Onderlinge compensatie van ontoereikende sociale voorzieningen en psychologische ondersteuning is niet toegelaten.

“Als er geen infrastructuur is voor werk dan bestaat er iets zoals ‘celwerk’. Dat gebeurt gewoon op cel. Iemand moest bijvoorbeeld de wijk in kaarsjes steken. Je maakt op die manier je eigen loon afhankelijk van het aantal dozen die je kan vullen.”

Ontbrekende ruimte vormt het een alibi voor de miskenning van het **humaan kapitaal** aanwezig in de gevangenis. Het is een gedetineerde simpelweg niet toegelaten om eigen talenten te benutten in eender wat. In een vorig leven waren de vrouwen kapper, schoonheidsspecialist, winkelier of etalagist. Ze geven aan om hun talent graag in te zetten bij de inrichting van de afdeling, de aankleding van de kale ruimten, lichaamsverzorging, emotionele ondersteuning, etc.

De vrouwen zien in de alledaagse mogelijkheden voor zelfontplooiing de kern van een humane gevangenisarchitectuur. Het zijn ook de handvaten om een **zinvol re-integratieproces** in gang te zetten.

Stereotiep vrouwenwerk

Het miskennen van eigen talenten bij vrouwen komt in de eerste plaats naar voren in het **beperkte arbeidsaanbod** (en opleiding). De frustratie wordt uitgespeeld tegenover de mogelijkheden voor de mannen.

“Er is niet voldoende werk voor de vrouwen, er zijn alleen werkhuizen voor de was en de kuis. De mannen hebben meer mogelijkheden om te werken.” (...) Alles is hier heel vast en rigide, het systeem is niet flexibel, aansluitingen bijvoorbeeld, als we een TV willen verplaatsen, dat is bijna onmogelijk gemaakt!”

Zo krijgen vrouwen enkel arbeidskansen in **huishoudelijk taken**. Hiermee vervullen zij kleine taakjes in de reproductie van het dagelijkse functioneren van het gevangenisleven. Het werk in Hasselt voor een dertigtal vrouwen (plus variabele overbevolking) is:

- 3 vrouwen in de wasserij
- 2 fatikken verantwoordelijk voor het onderhoud op de vrouwenafdeling
- 2 vrouwen poetsen de directielokale boven
- 8 vrouwen werken in het personeelsrestaurant

Net zoals arbeid is alle **activiteit en ontspanning** voor vrouwen erg beperkt en van de oude stempel. Het cursusaanbod voor vrouwen speelt in op schoonheid, verzorging of schoonheidsartikelen. De ontspanning voor vrouwen gaat gepaard met een dansavond, breinamiddag of iets dergelijks.

De M/V discussie gaat echter voorbij aan geslachtsverschillen. Het klein aantal vrouwen in de gevangenis wordt uiteindelijk bepalend voor **toekomstkansen** van de vrouwen. Zo verliest iemand de mogelijkheid om via de examencommissie de middelbare schoolopleiding af te werken, bij gebrek aan kandidaten.

“Lessen worden vaak gecanceld bij gebrek aan interesse.”

Alternatieven voor vrouwenwerk

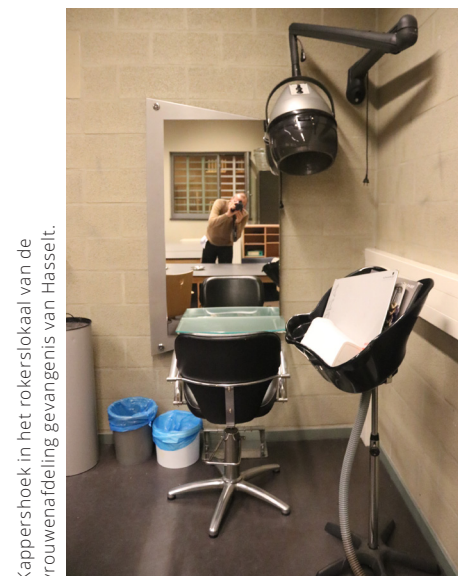
De vrouwen bedenken een aantal **alternatieven**. Het werken in een winkel (scenario 1) biedt een uitweg. Andere mogelijkheden situeren de vrouwen in de organisatie van:

- weggeefwinkel
- schoonheidssalon of massagesalon
- fysiotherapie
- kantine
- repair-café
- ...

Extra voordelen van zelfbeheer: zelfontplooiing is een evident voordeel van zelfbeheer. Maar de vrouwen zien nog een aantal bijkomende voordelen van zelfstandig initiatief in de gevangenis .

In de eerste plaats kunnen vrouwen **elkaar kunnen helpen** zonder wekenlang te moeten wachten op toelating om buiten naar een product te gaan zoeken, kapper of kinesist te raadplegen.

In de tweede plaats zijn zelfstandige initiatieven in de gevangenis ook goed voor **sociale contacten** – en dus goed tegen vereenzaming in de gevangenis.

Kappershoek in het rokerslokaal van de vrouwenafdeling gevangenis van Hasselt.

“Ze heeft de opleiding ervoor en alle vrouwen moeten hier sowieso naar de kapper.”

“Hier geldt het Oude Systeem: eerst de mannen dan de vrouwen”

Weggeefwinkel

Het is een gekende procedure: *“Vrouwen die de gevangenis verlaten laten spullen achter en deze worden gewoon weggegooid.”* De vrouwen stellen de weggeefwinkel of **weggeefbox** voor als alternatief. Alles wat een gedetineerde kwijt wil – bijvoorbeeld bij einde straf – wordt verzameld om vervolgens

iemand anders gelukkig te maken. Nu gebeurt het weggeven onder de vrouwen clandestien en met het gevaar tuchtstraffen op te lopen. Ook kan het gebruikt worden in onderlinge afpersing. De weggeefwinkel maakt de informele **ruileconomie** in de gevangenis transparant en controleerbaar.

“Je mag niets aan elkaar geven, ook geen kleren.”

“Er moeten meer kleren zijn voor de mensen die geen familie hebben. Voor hen is er niemand die dat komt brengen, hé. Dan loop je jarenlang in dezelfde kleren rond.”

Vrouw voelen

Scholing in zelfbeheer

Het eigen initiatief van gedetineerde vrouwen kan gelinkt worden aan een **opleiding**. Zo leren de vrouwen een stijl aan elkaar.

“Een beautykantine zorgt voor een sociaal moment. Mensen van buiten komen voor nagelverzorging zodat wij kunnen oefenen binnen onze opleiding.”

Vrouw op medisch attest

Een beautykantine met een aanbod aan **schoonheidsartikelen** is noodzakelijk op de vrouwenafdeling.

“Er is een kapsalon in Berkendael. Je kan dan je eigen producten gebruiken, dat is goedkoper dan iemand te laten komen. Bovendien krijg je nu enkel make-up op medisch attest”

Educatie of bezigheidstherapie

Een pervers effect van het beperkte aanbod aan activiteiten en opleidingen is dat gedetineerden **meermaals dezelfde cursus** volgen als bezigheidstherapie:

“Ik heb drie diploma's in make-up en vijf diploma's in manicure”

Topless zonnen verboden

Tijdens het zonnen op de wandeling mag het t-shirt of short niet opgerold worden. De gedetineerden moeten zich als **waardige vrouw** gedragen.

“Je moet je kunnen vrouw voelen”

Werk en status in gevangenis

Werken in het poortgebouw is een soort statussymbool. De anderen weten daardoor dat je **'uitgang'** krijgt en dus *'goed bezig bent'*. Poetsen in poortgebouw verdient goed: 1 euro per uur voor drie uur poetswerk. Op de vrouwenafdeling zelf verdien je met poetsen 75 eurocent per uur.

Werken in het **poortgebouw** zorgt voor het privilege om op de tussenkoer te staan bij de pauze:

“Op die tussenkoer staan zonder enige bewaking is een hele ervaring. Er valt iets weg.”

6 In de bres kan men zich onttrekken aan regels en regime

Een **zesde scenario** is een **bres** waar men zich tijdelijk kan **onttrekken van regels en regime**. Het leven in de vrouwenafdeling wordt als een psychologische marteling ervaren. Het gevoel dat alles gezien en gehoord wordt, creëert gevoelens van achterdocht – alsof cheffen voor de grijns disciplinair optreden. Andere vrouwen kampen met angstgevoelens en worden mensenschuw door de eenzaamheid op cel. Nog anderen zeggen dat de 'gevangenis wraakgevoelens kweekt' doordat woorden verdraaid worden en je nooit weet tegen wie je echt alles mag zeggen.

*"Je moet steeds op je hoede zijn"
"In de gevangenis moet je 'horen/zien/zwijgen',
dat werkt hier gewoon zo."*

Ze missen een **vertrouwenspersoon**, het gevoel van iemand die in de bres springt bij problemen.

*"De politie als uw vriend?
Nee! De bewakers, ze
zien alles maar als het
moet dan zien ze niets.
Dat is het principe van
de 3 aapjes: horen, zien,
zwijgen."*

*"Ook aalmoezeniers zijn
niet altijd te vertrouwen: ze
praten teveel met cheffen,
ze praten ook met andere
gedetineerden over wat
ze in andere cel gehoord
hebben"*

De **metafoor** van de **bres** blijft hangen als een mogelijke ruimte in de gevangenis. De vormgeving van de bres vinden de vrouwen een moeilijke uitdaging... Ze vinden het moeilijk om precies te definiëren hoe zulke ruimte er uit moet zien, maar omschrijven wel de beleving ervan. Een bres wordt in verschillende vormen tot uitdrukking gebracht:

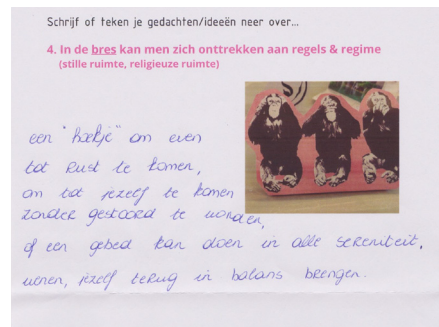
- in de vorm van een onafhankelijke **vertrouwenspersoon**
- in een moment van rust: *"zacht ademen, ademhalings-oefeningen, rustige muziek... meditatie... ja, medicatie maar daar ben ik eigenlijk tegen maar ja, soms moet het."*

- in de vorm van een rustgevende stille
- een religieuze ruimte om een kaarsje te branden
- in de vorm van een holte in de muur
- in de vorm van een schuilplaats, een verscholen uitkijkpost met een uitzicht

Na verloop van de workshopreeks **schrijft iemand** neer:

"Een ruimte waar men zich kan terugtrekken, zich voor even van alle regels kan los trekken, waar het rustig is, waar men elkaar kan vertrouwen, waar men elkaar kan steunen, waar men op elkaar kan rekenen, waar sociale contacten menselijk zijn, waar spontaniteit heerst, waar geen positieve noch negatieve invloeden zijn van personeel/cipiers/bewakers, waar iedereen neutraal is, waar men geen tucht kan krijgen, waar men voor even niet angstig hoeft te zijn, waar je niet gehoord hoeft worden, waar je even niet gezien hoeft worden, waar je niet hoeft zwijgen of praten, waar alles gehoord, gezien en gezegd mag worden, ..."

Taak, ingevuld door een van de deelnemers van de workshops

Ontsnappen onder de tafel

Een andere mogelijkheid om te ontsnappen is onder tafel – het is een plaats achter de kast. Een vrouw verstopt zich op die plaats met oordopjes. Op deze plaats liggen mag 's nacht niet omdat je er **niet zichtbaar** bent voor de cipier.

"In de cel onder de tafel. Achter het bed, op de grond of achter de kast van de lavabo. Na al die jaren ken je de plekjes op je cel."

Onder de tafel in de cel is een ruimte die zorgt voor beschutting, het is een plek om voor even te ontsnappen.

Even lucht happen in de bres

Een gedetineerde maakte een **verbeelding van de bres** met als centrale verwoording:

"Samen staan we sterk, ze krijgen ons niet kapot. Ik bied jou aan: mijn steun, hulp, een knuffel, een traan, een lach, mijn raad, een luisterend oor, mijn vriendschap."

De andere vrouwen staan stil bij de tekening en **speculeren over de symboliek** achter de verschillende elementen. Ze vinden de tekening heel herkenbaar.

"In de muur zitten openingen om lucht te happen, te dromen, te turen in de verte..."

"Het geluk is de som van al het ongeluk dat je gekend hebt - dat herken ik. Voor mij is het: geluk = ongeluk + ongeluk + = leven."

"Scheidingswand: om achter te zitten, hier kan je je nooit verstoppen."

"Buiten zien we een trap die je brengt naar een pad met twee richtingen."

Bidden doe je samen en alleen

Een vrouw mist de aanwezigheid van een stille ruimte in de vrouwenafdeling. Ze zegt: *“naar de kapel gaan wanneer ik wil... dat is toch iets wat mogelijk zou moeten zijn in de gevangenis?”* Nu is er alleen de mogelijkheid om **samen** naar de mis te gaan, in dezelfde ruimte als waar ook alle andere activiteiten doorgaan... In deze ruimte zijn zelfs kaarsen niet toegelaten. **Bidden** is iets dat je alleen doet met **kaarsjes**, vinden de vrouwen.

In stilte terugtrekken voor een religieuze ruimte is ook een **sociaal moment**. Vroeger gebeurde de bezinning samen met de mannen in de bezinningsruimte. In de mis leerden enkele vrouwen hun latere man kennen. Maar gemeenschappelijke bezinning is verleden tijd. Een vrouw neemt de brochure van de Regie der Gebouwen over de gevangenis van Hasselt en wijst naar een afbeelding:

“Hier staat ‘bezinningsruimte’, maar dit is het tuchtlokaal geworden!”

Herdenkplaats

Een religieuze ruimte is niet alleen belangrijk voor gelovigen, maar kan ook dienst doen als **herdenkplaats**. De vrouwen verwijzen naar het hoekje dat ingericht was voor Kim, een gedetineerde die zich van het leven benomen heeft. *“Ook Nadia van de 8ste’ heeft zelfmoord gepleegd”*, zegt iemand.

“Het hoekje met de herdenkplaats was er maar één week, er stonden twee vazen met rozen”
“Voor sommigen was het goed, voor anderen was het té confronterend, je zou het zelf moeten kunnen kiezen wanneer je iemand herdenkt.”

Het **Zangkoor** tijdens de katholieke dienst heeft veel bijval. De vrouwen blijven dan hangen bij een kopje koffie.

“Je hoeft niet gelovig te zijn om deel te nemen aan religieuze activiteiten, het is je enige kans op ontmoeting.”

Iemand zat in Antwerpen **boven de poort**: als de poort open ging tussen 12u en 2u 's nachts dan wist ze dat een brancard naar buiten gebracht werd.

“Als je dat geluid hoort weet je hoe laat het is. Na een tijd ga je niet meer kijken...”

Een plaats om elkaar te steunen

De bres biedt een ruimte waarin vrouwen elkaar steunen. De vrouwen vinden het erg moeilijk dat het niet toegelaten is om elkaar een schouderklop te geven en een praatje te maken. Het verbod creëert bij de vrouwen een **eenzaam en verlaten gevoel**:

“Je wordt op elkaar aangewezen, dus we moeten elkaar kunnen steunen. Nu wordt dat onmogelijk gemaakt.”

“Je mag elkaar niet helpen, je mag niets doorgeven. Het zou een betaalmiddel kunnen zijn. Dit is niet menselijk. Je mag je zelfs geen melk doorgeven!”

Een vrouw had iemand geholpen (iets doorgegeven) en kreeg hiervoor een straf. Ze vroeg aan de directie: **“in welke Wet staat dat je niemand mag helpen?”** Ze kreeg als de reactie: *“Je bent hier in de gevangenis. Hier is het anders.”* De vrouwen geven **unisono** aan elkaar ondanks alles te steunen:

“De ene keer trekt de ene de andere er door en de andere keer is het omgekeerd, zo gaat dat hier!”

Het antwoord van de vrouwen voor de bres, een nieuw ruimtelijk concept in de gevangenis.

7 Conclusie

Verplaatsen in de taak van een ander

De realisatie van een humane gevangenisarchitectuur ligt gevat in een **keten van verantwoordelijkheden**. De betrokken partijen wijzen hierbij vaak naar elkaar. Regie der Gebouwen wijst naar FOD Justitie en omgekeerd. Het bewakingspersoneel wijst naar de directie en omgekeerd. De directie wijst naar de Regie der Gebouwen en terug. Ook de gedetineerden wijzen naar het personeel en omgekeerd. Belangrijk hierbij is dat elke partij een primaire verantwoordelijkheid draagt. En dat alle betrokken sowieso niet zonder de ander kan. Met het oog hierop werd in de workshop altijd vanuit het perspectief van zoveel mogelijk andere partijen (personeel, directie, ...) gedacht.

Liever een tijdelijk onrecht dan een slechte oplossing

Kleine oplossingen nemen onrecht niet weg. In sommige gevallen verkiezen de vrouwen een **onrecht boven een halfslachtige oplossing**. Zo blijkt in de workshops de grondslaper onderdeel te zijn van een complexe economie. Sommige vrouwen kiezen voor een duo-cel om niet een hele dag alleen op cel te moeten zijn. Op gezette tijdstippen wordt van plaats gewisseld. De grondslaper ligt beter onder tafel omdat anders de kast of douche niet open kan. Het voorstel om stapelbedden ten plaatsen – zoals in zoveel andere gevangenissen – wordt direct afgewezen. De vrouwen vrezen dat de capaciteit die er is, altijd gebruikt zal worden. Het stapelbed ontnemt hen ook de mogelijkheid om hun moeilijke situatie ter sprake te brengen. De tijdelijke situatie is niet ideaal, maar wordt wel verkozen boven een slechte oplossing.

“Zo ga je overbevolking creëren, dan gooien ze er met gemak nog een derde bij.”

“Ik heb nog liever een matras op de grond.”

Ingrepen die direct uitvoerbaar zijn

Het dagelijkse regime wordt bepaalt door de infrastructuur die ter beschikking is. Het is een waarheid als een koe. Het wordt ook vaak gebruikt als alibi om verbeteringen op de lange baan te schuiven. Daarom formuleerden de vrouwen vanuit zes scenario's een lijst met een **zes-tal kleine interventies** die onmiddellijk kunnen uitgevoerd. Het zijn ingrepen die de huidige situatie op de vrouwenafdeling van de gevangenis van Hasselt gevoelig verbeteren en tegelijk zicht bieden op een meer algemene humanisering van de gevangenis.

“An important role of the reform movement in women's prisons was to encourage and ingrain "appropriate" gender roles, such as vocational training in cooking, sewing and cleaning.” (Angela Davis)

PRISON GEAR

KENNISPLATFORM
VOOR HUMANE
GEVANGENIS
ARCHITECTUUR

Colofon

Deze brochure werd gepuliceerd naar aanleiding van het onderzoek Prison Gear aan de KULeuven en in samenwerking met BAVO.
www.prisongear.be

ISBN:

978-90-8225-689-5

Wettelijk Depotnummer :

D/2016/13.576/4

ISBN: 9789082256895

BAVO

KU LEUVEN